

MİLLİ MÜCADELE : HAZIRLIK DÖNEMİ

Birinci Dünya Savaşının sona ermesiyle imzalanan Mondros Mütarekesi İtilaf devletlerinin Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan gibi Türkiye'ye de hiçbir hayat hakkı bırakmayacak kadar ağır yükümlülükler getirmeyi düşündüklerini gösteriyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında yaptıkları gizli anlaşmalarla Osmanlı topraklarını paylaşan İtilaf devletleri Mondros Mütarekesi ile emellerini gerçekleştirecek hukuki dayanağı oluşturmaya çaba harcamışlardır.

Mütarekenin. 7. Maddesine dayanarak ülkenin çeşitli yerlerini işgal etmişler ve önemli buldukları noktalara denetim subayları yerleştirmişlerdir

Mütareke şartlarının yerine getirilmesi amacıyla yapılan faaliyetler üzerine bütün Türkiye'de büyük bir kaynaşma meydana gelmişti. Ordu birliklerinin yerlerinin değiştirilmesi ve terhisi, askeri malzeme ve silah nakliyatı, yerlerine dönen göçmenler, işgal kuvvetlerinin gelişi, Türkiye'de bulunan Alman ve Avusturya asker ve subaylarının sevgi, İstanbul ve önemli merkezleri devamlı bir hareketliliğe sürüklemişti. Hiçbir yerde düzen kalmamış, savaş sırasında zaten zayıflamış olan asayiş iyiden iyiye bozulmuştu. Savaş sırasında türeyen eşkıyalık her tarafta çoğalmaya başlamış, soygunlar, baskınlar, adam öldürmeler alıp yürümüştü. Bütün Karadeniz kıyısı ve Trakya, Rum çetelerinin yuvası olmuştu.

Mondros Mütarekesini İmzalayan

Türk Heyeti

İttihat ve Terakki yönetiminin yıkılmasıyla, orada burada sinmiş durumda bekleyen ve çeşitli fikirlere sahip olan siyaset adamları ve teşekkülleri faaliyetlerine yeniden başlamak üzere hızlı bir çaba göstermeye başlamışlardı. İstanbul'da siyasal mücadele yeni boyutlar kazanırken, Rumluk ve Ermenilik hesabına feda edilecek bölgelerin Türk unsuru başlarının derdine düşmüşlerdi. Adeta her bölge, her şehir kendini kurtarmak için uluslararası siyaset alanına atılmaya çalışıyordu.

İngiliz Dışişleri Bakanı, Avam Kamarasında 18 Kasım 1918'de yaptığı konuşmada Osmanlı topraklarındaki Arap, Ermeni, Rum ve Yahudi azınlıkların Türk egemenliğinden kurtarılacağını söyleyerek, bunları Türklere karşı savaşmaya yöneltmiş; bununla da yetinmeyerek Doğu'da Kürt sorununu alevlendireceğine dair işaretler vermişti.

1) İngiliz, Fransız ve İtalyan İşgalleri

Mondros Mütarekesi hükümleri uyarınca 6 Kasım'da Çanakkale'ye gelen bir İngiliz heyeti ile yapılan anlaşma ile Boğazlar İngilizlere teslim edildi. İngilizler ; Çanakkale, Musul, Batum, Antep, Konya, Maraş, Bilecik, Samsun, Merzifon, Urfa ve Kars'ı işgal ettiler.

İtilaf Devletleri'nin filosu da, 13 Kasım günü İstanbul Limanı'na demirledi. Amiral Calthorpe'un, İstanbul'a gelecek İtilaf donanmasında Yunan gemilerinin bulunmayacağına dair Rauf Bey'e verdiği yazılı teminata rağmen bu filoda Yunan gemileri de vardı.

Fransızlar ise; Trakya'daki demiryollarının önemli noktalarıyla, Dört Yol, Mersin, Adana ve Afyon istasyonlarını işgal ettiler.

İtalyanlar önce pasif kaldılarsa da Yunanistan lehine siyasal gelişmeleri görünce Antalya, Kuşadası, Bodrum, Fethiye ve Marmaris'i işgal ettiler. Konya ve Akşehir'e de bir birlik ile yerleştirdiler.

2) Ermeni Faaliyetleri

Mondros Mütarekesi'nin 24. Maddesinde, Doğuda bulunan altı vilayetin Ermenilere bırakılabileceğine ilişkin ima, Ermenileri harekete geçirdi. 30 Kasım 1918'de İtilaf Devletlerine başvurarak bağımsız bir Ermenistan kurulmasını istediler. Ermeni Patriği de Londra ve Paris'e giderek destek aradı.

İşgalci Fransız kuvvetleri ile beraber Kozan, Osmaniye, Mersin ve Adana'ya getirilen Ermeni alayları, işgallerle birlikte yerli Ermenilerin de katılmalarıyla Çukurova ve Doğu Anadolu'da yayılmaya ve Müslümanlara zulüm yapmaya başladılar. Öteden beri Çukurova (Mütareke metninde Kilikya olarak anılıyordu) üzerinde hak iddia eden Ermeniler artık bekledikleri fırsatı ele geçirdiklerine inanıyorlardı. Bu noktada "Ermeni Sorunu"na temas etmekte fayda vardır.

Ermeni Sorunu

Üzerinden uzun yıllar geçmiş olmasına ve dönemin Osmanlı belgelerinin büyük bir çoğunluğu yayınlanmış olmasına rağmen, kendi yazdıklarının dışında hiçbir şeye inanmamayı tercih eden Ermeni milliyetçilerinin batı, özellikle İtilâf kamuoyunda I. Dünya Savaşı yıllarındaki yoğun propagandanın ortaya çıkardığı Türk aleyhtarı havayı ustaca kullanarak geliştirdikleri "Ermeni Katliamı" iddialarına kısaca dokunmakta fayda vardır. Zira, bu hakikatlere ters iddialar hem hiç layık olmadığı halde Türk milletini rencide etmekte ve hem de önemli bir kısmı Türkiye'den veya Osmanlı döneminde Türkiye sınırları içinde bulunan topraklardan göç ederek bu günkü Ermeni Diasporası'sını oluşturan ancak Taşnakçılığın propagandalarının etkisindeki kuşakların Türkiye ve Türkler hakkındaki son derece olumsuz tavırlarına yol açmaktadır. Daha da ilginç 1960'lı yılların sonlarından

başlayarak geleneksel Ermeni tedhiş metodlarıyla yeniden gündeme getirilen bu iddiaların, yeni Türk kuşaklarının kafasını bulandırmış olmasıdır.

Osmanlı “millet sistemi” içinde 1876’ya kadar istisnasız bütün gözlemcilerin ifade ettikleri gibi imparatorluğun en sadık gayrimüslim tebaasını oluşturmaktaydılar. Osmanlı devletinin zayıflamasıyla birlikte, Batılı Büyük Güçler’in takibettikleri Türkleri Avrupa ve Anadolu’daki topraklarından çıkararak Orta Asya’daki yurtlarına sürmek şeklinde özetlenebilecek politikalar doğrultusunda kullanmak üzere Ermenileri tahrik etmeleri, bir dizi üzücü olayın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Öncelikle, I. Dünya savaşında 2 milyon Ermeni’nin Türkler tarafından katledildiğine ilişkin iddialar gerçeği yansıtmamaktadır. Türkiye’deki toplam Ermeni nüfusuna ilişkin bilgiler bu iddiayı açıkça geçersiz kılmaktadır. Türkiye’deki Ermeni nüfusu:

A-Ermeni Kaynaklarına Göre

Ermeni tarihçisi **Basmacıyan** 2.380.000’i Türkiye’de olmak üzere dünyadaki toplam Ermeni nüfusunu **4.160.000** olarak göstermektedir. **Y. Topciyan** 1909’da doğudaki 9 vilayette yaşayan Ermeni nüfusunu **A. Vambéry**’ye dayanarak **1.131.125** olarak vermektedir. **Kevoork Aslan** 1914’de Türkiye’deki toplam Ermeni nüfusunu **1.800.000** olarak göstermektedir.

B-Yabancı Kaynaklara Göre

Marcel Leart (Ermeni Patrikhanesinin kayıtlarına göre)

1913’deki Ermeni nüfusu : 2.560.000

V. Cuinet 1.743.352

C- Osmanlı Kaynaklarına Göre

Gregoryen Ermeni 1.161.169

Katolik Ermeni 67.838

Protestan Ermeni 65.844

TOPLAM 1.294.851

Görüldüğü gibi rakamların en abartılı olanında dahi Türkiye'deki toplam Ermeni nüfûsuna ilişkin rakamlarla, katliam iddiaları arasında tutarlı bir ilişki kurmak mümkün değildir.

I. Dünya savaşına kadar **Taşnaksutyun** ve **Hınçak** gibi çeşitli ihtilâlcî cemiyetler kurarak kendi halklarını hiçbir yerde çoğunlukta olmadıkları Anadolu'da bir maceraya sürüklemeye ve Batılı güçlerin kontrolü ve koruması altında olacak bir Ermenistan kurmaya çalışan Ermeni milliyetçilerinin çoğunlukta olduklarını iddia ettikleri Doğu Anadolu Vilâyetlerindeki nüfûs istatistikleri ise 1914 yılı başında şöyledir:

VİLAYETLER	GENEL NÜFUS	ERMENİ NÜFUSU
Bitlis	437.479	119.134
Diyarbakır	616.825	73.226
Erzurum	815.432	136.618
Mamüretülaziz	538.227	87.826
Sivas	1.169.443	154.744
Van	259.141	67.792
Urfa	170.988	18.370
Kayseri	263.074	52.192
Maraş	192.555	38.433
Trabzon	1.122.947	40.237
Toplam	5.586.111	788.540

Yani neresinden ve kimin gözüyle bakılırsa bakılsın I. Dünya savaşının başlarında, Anadolu'da Van merkez hariç olmak üzere –ki, burada da genel nüfûs içinde azınlık durumundadırlar- Ermenilerin Türk ve müslüman nüfûsa yaklaşıkları dahi söylenemez.

Ermeni Meselesi'nin ortaya çıkışına gelince: 1877-78 savaşında Rusya karşısındaki ağır yenilginin sonunda Osmanlı Devleti, Sırbistan'ın bağımsızlığını tanımak ve Bulgaristan'a muhtariyet vermek zorunda kalmıştı. Ermeni Patrik'i **Narses** 1878'de **Ayastefanos Anlaşması** için görüşmeler başladığında Grandük Nikola'dan Anlaşmaya

Ermeniler için de bir hüküm konulması için karargâhına giderek tavassut talebinde bulundu. Anlaşmanın 16. Maddesi, Doğu Anadolu'da Ermenilerin yoğun olarak buldukları yerlerde, onların hayat şartlarının iyileştirilmesi ve bu amaçla yapılacak ıslahatların tamamlanmasından sonra buraların boşaltılacağı kaydediliyordu. Ermeni Kilisesinin beklediği ise bağımsız bir Ermenistan kurulması idi. Nitekim aynı taleple bu defa İngilizlere baş vuran Patrik Narses, kurulacak Ermenistan'ın "*...Van ve Sivas Paşalıkları ile Diyarbakır Vilâyetinin büyük kısmını içine alacak eski Kilikya Krallığı'nın arazisi...*" olacağını söylüyordu. Eğer bu taleplere kulak asılmazsa "*...Ermeni halkının Türk idaresine karşı toptan ayaklanacağını...*" da eklemeyi unutmuyordu. Ayastefanos Anlaşmasını değiştiren Berlin Kongresinde Eski Patrik **Hrimyan** ile Başpiskopos **Horen Narbey** hazırladıkları ve sundukları taleplere destek bulamadılar. Ancak, bu meseleyi Osmanlı Devletinin iç işlerine müdahale sebebi olarak gören batılılar Berlin Anlaşmasının 16. Maddesini bu hususa ayırdılar. Maddenin metni şudur: "*Bâbiali, Ermenilerin oturdukları vilâyetlerin mahalli şartları dolayısıyla muhtaç oldukları ıslahat ve düzenlemeleri gecikmeden yapmayı ve Kürtlerle Çerkezlerle karşı emniyet ve huzurlarını korumayı taahhüt eder ve bu konuda alacağı tedbirleri sırası geldikçe devletlere tebliğ edeceğinden, adigeçen devletler bu tedbirlerin uygulanmasına nezaret edeceklerdir.*"

I. Dünya Savaşında Rus Ordusundaki Ermeni Gönüllüler

İşte Patrikhane'nin ve Ermeni din adamlarının öncülüğünde gündeme getirilen bu talepler bir sonuç vermeyince, Ermeni milleti tahrik edilerek bir dizi isyan geliştirildi. Osmanlı bürokrasisinin "**Ermeni Patırtısı**" olarak adlandırdığı bu olayların 1914'de I. Dünya savaşının başladığı tarihe kadar Müslümanlarla Ermeniler arasındaki güveni ortadan kaldırması ise tabii karşılanmalıdır.

Bu faaliyetler iki İhtilâlcî Ermeni örgütü olan Hınçak ve Taşnaksutyun'un öncülüğü ve baskıları arasında yürütülmüştür. Taşnaksutyun Cemiyeti'nin 1892'de tespit edilmiş olan programı konuyu anlamak bakımından hayli aydınlatıcıdır. Bu programa göre:

- * *Çeteler teşkil etmek ve onları faaliyete hazırlamak,*
- * *Her yola başvurarak Ermeni halkının maneviyatını ve ihtilalci faaliyetini artırmak,*
- * *Halkı silahlandırmak için her yola başvurmak,*
- * *İhtilâl Komiteleri teşkil edip, aralarında sıkı irtibatı temin etmek,*
- * *Kavgayı teşvik etmek ve hükümet yetkililerini, muhbirleri, hainleri soyguncuları yıldırarak,*

** İnsan ve silah nakliyatı için ulaştırmayı sağlamak,*

** Hükümet müesseselerini yağmalamak ve harap etmek* Cemiyet'in ana gayeleri olarak hükme bağlanıyordu.

Adı geçen ihtilâlcî Ermeni örgütlerinin baskıları ve Ermeni kilisesinin desteğiyle girişilen bir dizi ayaklanmayı organize edenlerle daha muhalefet yıllarında irtibata geçen ve onları kazanmaya çalışan İttihatçılar, 1908'den sonra harcadıkları çabalara rağmen Ermeni ihtilalcilerini ikna edemediler. I. Dünya Savaşının hemen öncesinde Erzurum'da yapılan bir görüşmede anlaşmaya varılmış gibiydi.

Ancak savaşın daha başlarından itibaren Ermeniler Rusya'da oluşturdukları gönüllü taburlarıyla Türk ordularıyla savaşmaya ve Türkiye içinde de çeteler kurarak cephe gerisini zayıf düşürmeye başladılar. 1915 Şubatında başlayan ve Van, Muş ve Bitlis vilayetlerinde Müslüman ahalinin hunharca katledilmesi ile gelişen olaylardan sonra İttihat ve Terakki hükümeti harekete geçti ve **24 Nisan 1915'te İstanbul'da ihtilalcî faaliyetlere öncülük ettikleri bilinen, 2345 Ermeni tutuklandı.** İşte Ermenilerin her yıl katliam tarihi diyerek gösteri yaptıkları tarih, bu tutuklama gününün yıldönümüdür. 27 Mayıs 1915'te (eski takvimle 14 Mayıs 1331) çıkarılan ve 1 Haziran'da Takvim-i Vekayi'de yayınlanarak yürürlüğe giren Tehcir Kanunu çıkarıldı. Bu kanun askeri makamlara *"...Savaş zamanında, hükümetin emirlerine, memleketin savunmasına ve asayişin korunmasına yönelik uygulama ve tedbirlere karşı çıkararak, silahla saldıran ve mukavemet edenleri anında tedibe ve imhaya yetkili..."* kılmaktaydı. Kanunun 2. Maddesi de *"...Casusluk ve ihanetleri hissedilen köy ve kasaba ahalisinin tek tek veya topluca diğer bölgelere sevk ve iskân ettirilebileceği..."* hükmünü getirmektedir. Görüldüğü gibi, yasada herhangi bir millet adı geçmemektedir. 15 Eylül 1915'te Meclisin aldığı bir kararla bu kanuna dayanılarak, savaş mıntıklarında oturan bir kısım Ermenilerin Ordunun harekâtını zorlaştırdığı, halka saldırdığı ve asilere yataklık yaptığı tesbit edildiğinden **Van, Bitlis, Erzurum vilâyetleri ile Adana, Mersin, Kozan, Cebel-i Bereket (Osmaniye) kazaları, Maraş'ın merkezi hariç Maraş Mutasarrıflığı, Halep vilâyetinde, Beylan, İskenderun, Antakya** kazalarında yerleşik Ermenilerin yerleri değiştirilecektir. Bunlar Musul ve Zor Mutasarrıflıklarının, Van vilâyetiyle bitişik Kuzey kısımlarına, Hâlep vilâyetinin doğu ve güneydoğusuna, Suriye vilâyetinin doğusuna nakledileceklerdir. Ayrıca gittikleri yerde Müslüman nüfusun % 10'unu geçmemelerine, kurulacak köylerin her birinin 50 haneden fazla olmamasına dikkat edilecektir. **Göçmenlerin bütün ihtiyaçları yerleşme işi bitene kadar hükümet tarafından sağlanacak, mesken inşaatı**

ve ziraat için ihtiyaçlarının karşılanmasına da dikkat edilecekti. 1918'e kadar Örfi İdare Mahkemeleri tarafından anılan sebeplerle yargılanan ve idam dahil çeşitli cezalara arptırılanların toplamı 1.397 kişidir. Dahiliye Nezaretinin 7 Aralık 1916'da hazırladığı bir raporda tehcire (yer değiştirmeye) **tabi tutulanların toplamı 702.900 kişi olarak belirtilmektedir.** İşte Türk aleyhtarı propagandanın konusu da bu yer değiştirme sırasında Ermenilerin katliama tabi tutuldukları ve bu sayının da 2 milyonu bulduğudur. Bu rakamlar zaman içinde giderek artmaktadır. **1915'de 300.000'den başlayan rakam 1980'lerde 2 milyonu bulmuştur.** Bir nüfusun zaman içinde artışı tabii olmakla beraber, belirli bir zamanda ölmüş kişilerin sayılarının seneler geçtikçe artması herhalde sadece bu olaya özgü bir olağanüstülüktür. Oysa Milletler Cemiyeti Göçmenler Komitesi I. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'den Rusya'ya göç eden Ermenilerin sayılarını 400-420.000 olarak vermekte, İstanbul Ermeni Patriği mütarekeden sonra yerlerine dönenler de dahil olmak üzere Ermenilerin sayısını 625.000 olarak açıklamaktadır. Bu durumda savaş sırasında ölen Ermenilerin sayıları da 300.000 rakamına yaklaşmaktadır. Bu da sistemli bir katliamın değil, savaşın bir sonucudur.

I. Dünya savaşında Türk kuvvetlerinin cephelerdeki insan kaybı 1 milyona yaklaşmıştır. Ancak, içeride çeşitli salgın hastalıklardan, gıdasızlıktan ve askerlikle ilgisi olmadığı halde Ermeni ve Rum çetelerinin saldırılarından ölenlerin sayısı ise 2 milyonu açmaktadır. Bunlar kimsenin hatırına gelmemektedir. Ama unutmamak gerekir ki I. Dünya Savaşında Türkiye'nin savaştığı milletler arasında Ermeniler de vardı ve Türk hükümetinin cephelerin güvenliği ve asayiş bakımından bu kararları almaya hukuken hakkı ve yetkisi vardı. Tehcir sırasında ihmalleri görülen veya kafilelere saldıranlar titizlikle takibata alınmış ve yakalananlar mahkemelerde yargılanarak idam da dahil olmak üzere çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. Meşru bir hükümetin yapabileceği de bundan ibarettir.

Bu hususta son olarak şunları söyleyebiliriz: **Empervalist hırslar için her birinin kendi dünyaları, kendi sevgi ve özlemleri olan insanların tek tek bir önemi yoktur.** Esas tehlike emperyalizmin oyuncadığı olarak kendi insanlarını acılara sürüklemekten çekinmeyen gafillerden gelmektedir. **Dinleri ayrı olmasına rağmen yüzyıllarca barış içinde yaşamış olan Türklerle Ermenileri karşı karşıya getirenler ihtilalci Ermeni eteleri olmuştur.**

3) Yunan İşgalleri

İtilaf Devletleri ve bilhassa İngilizler tarafından desteklenen ve kışkırtılan Yunanistan, Birinci Dünya Savaşı sonunda “Büyük Yunanistan” ülküsünü gerçekleştirmek için Batı Anadolu ve Trakya’yı ele geçirmek istiyordu. İngiltere de sömürgelerine giden yollarının güvenliği açısından, Batı Anadolu’nun İtalya gibi güçlü bir ülkenin eline geçmesini istemiyor ve Yunan emellerini destekliyordu. Ancak Yunanistan’ın istekleri Batı Anadolu’da gözü olan İtalya’nın menfaatleri ile çatışıyordu.

Paris Barış Konferansında Yunanistan, Türk toprakları üzerindeki isteklerini açıkladı. Bu bölgede tarihi hakları olduğunu ve burada yaşayan nüfusun çoğunluğunu Rumların oluşturduğunu ileri sürdü.

İngiltere Başbakanı **Lloyd George**, Paris görüşmeleri sırasında İtalyanların Anadolu’da yayılmalarına karşı çıkarak, Yunanlıların İzmir’deki Rumları korumak gerekçesiyle İzmir’e asker çıkarmalarına izin verilmesini önerdi. Bu teklifi Fransa ve ABD kabul ettiler. Yalnız kalan İtalya istemeyerek de olsa durumu kabullenmek zorunda kaldı. Konferansta Yunanistan’ın tüm Batı Anadolu’nun işgali için görevlendirilmesine karar verildi. Karar İtalya tarafından Osmanlı Hükümetine sızdırıldı ise de güçsüz durumda bulunan hükümet karşı tedbirler almayı başaramadı.

15 Mayıs 1919’da İngiliz, Amerikan ve Fransız gemilerinin koruması altındaki bir Yunan Ordusu İzmir’e çıktı ve şehri işgale başladı. İşgal kısa bir süre sonra katliama ve yağmaya dönüştü. Yerli Rumlar işgal sırasında öldürme, tecavüz ve yağmaya katıldılar. İtilaf Devletlerinin gözleri önünde iki gün devam eden katliam sonunda 5000’e yakın Türk öldürüldü. İzmir’in işgali ile başlayan vahşet, Türk kuvvetleri mütareke gereğince etkisiz hale getirildiği için güçlü bir askeri direnişle karşılaşmayan Yunan işgalinin genişlemesiyle devam etti. Üç koldan ilerleyen Yunan kuvvetlerinin ilk kolu Gediz’den başlayarak Menemen, Manisa, Turgutlu, Salihli, ve Alaşehir’e, ikinci kol Menderes vadisinden başlayarak Torbalı, Bayındır, Ödemiş’e üçüncü kol Torbalı’dan Aydın’a inecekti.

Hükümetin seyirci kaldığı işgallere yerli Rumlar rehberlik ettiler. Hükümetin aksini bildirmesine rağmen Türk askerleri, çeteciler ve sivil halk Bergama, Ödemiş, Ayvalık ve Aydın’da Yunan ordusuyla kanlı çarpışmalar yaptı. Yunanlılar bu sırada Batı ve Doğu Trakya’yı da işgale başladılar.

4) Milli Varlığa Zararlı Cemiyetler

a)Azınlıkların Kurdukları Cemiyetler

Türk topraklarının işgali başlamadan hemen önce örgütlenmeye girişen Rum ve Ermeni azınlıklar, İzmir'in işgalinden cesaret alarak oldukça faal hale geldiler. Rum azınlığın hedefi, Yunan işgalini kolaylaştırmak ve bunun mümkün olduğu kadar geniş alanlara yayılmasını sağlamaktı.

Yüzlerce yıl İstanbul ve Anadolu'daki Yunan amaçlarının önderliğini yapan Fener Patrikhanesi bu etkinliğin merkezi oldu. Patrikhanenin desteği ile kurulan "**Yunan Komitesi**" ve "**Trakya Komitesi**" adlı iki örgüt, Trakya'da Türk direnişini kırmaya çalıştılar. Yunan amaçlarının gerçekleşmesinde baş rolü oynayan, ancak savaş yıllarında susan "**Etniki Eteryia** (Ulusal Dernek)" adlı örgüt, **Pontus Devleti kurulması** konusunda ciddi çalışmalara başladı. Teşkil edilen Rum eşkıya çeteleri özellikle Trabzon yöresinde Müslüman ahaliye karşı katliam ve tedhiş hareketlerine girişti. "**Mavri Mira**" Derneği ise Rumları silahlandırarak, aynı faaliyetleri gerçekleştirmelerini sağlıyordu. Yine bu amaçla çalışan derneklerden biri de "Göçmenler Derneği" idi.

Savaşın son yılı içinde ABD Cumhurbaşkanı Wilson'un ortaya koyduğu 14 İlke'ye dayanarak "Bağımsız Ermenistan" isteğiyle etkinliklerini artıran Ermeniler, Adana yöresi ve Doğu Anadolu'da ülkülerini gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. İzmir'in işgalinden önce Adana'da Fransız makamlarının desteği ile kurulan "Ermeni İntikam Alayı" büyük tedhiş hareketlerine girişmiştir. Ermeni patriği Zaven Efendi, Mavri Mira heyeti ile birlikte çalışmış ve Rumlarla işbirliği yapmıştı. Patrik, Büyük Ermenistan'ın başkenti Garin/Erzurum olacaktır diyordu. Ancak, Anadolu'daki tek derli toplu güç olan 15. Kolordu ve kolordu komutanı Kazım Karabekir Paşa Doğu'daki Ermeni baskısına şiddetle karşı koymakta kararlıydı.

Başlangıçta Ermeni ve Rumlarla birlikte hareket etme eğilimi gösteren Yahudiler de toprak isteği yerine ellerindeki ticaret, din ve kültür serbestliği gibi imtiyazlarını kaybetmemek için İstanbul'da "**Macabi**" ve "**Alyans İsrailit**" adlı örgütler kurmuşlardı. Ancak, Yahudiler imparatorlukta rahat bir hayat yaşadıklarından ve geleneksel temkinlilikleri ile diğer azınlıklar kadar yıkıcı faaliyetler içinde olmamışlardır.

b)Diğerleri

Azınlıkların kurdukları ve faaliyet gösterdikleri milli varlığa zararlı bu cemiyetlerin yanında Türklerin kurdukları ve katıldıkları cemiyetler de vardır. Bu cemiyetlerin bir bölümü, doğrudan doğruya "**direniş**" fikrine karşı çıkarken bir kısmı "**çekingen**" davranmak suretiyle mücadele azmini zayıflatmaktaydılar. Bazılarının ise doğrudan ayrılıkçı hedefleri bulunmaktaydı.

Sulh ve Selameti Osmaniye Fırkası: Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti ile Selameti Osmaniye Fırkasının birleşmesi ile kurulmuştur. Meşrutiyet ve demokrasiye taraftar olduğunu ilan etmiştir. Dernek, ülkemizin kurtuluşunun kuvvet yolu ile değil de anlaşma, barış yolu ile sağlanacağına inanmaktaydı. Bu nedenle Milli Mücadelecilerin karşısında yer almıştır.

İngiliz Muhipleri Cemiyeti: İngilizler tarafından kurulan derneğin amacı, Halifenin etrafında bütünleşerek, İngiltere'nin sempatisini kazanmak suretiyle bile İngiliz mandası sağlamaktır. Milli Mücadele'nin başlamasıyla birlikte bu cemiyet, Türk halkının uyanan milliyetçilik bilincini yok etmek ve ecnebi müdahalesini kolaylaştırmak üzere, milli direnişe karşı bir dizi ayaklanmayı organize etmiştir. Bu derneğe Padişah Vahdettin ve Damat Ferit de üye idiler. Derneğin mensupları, İngilizleri “**seçkin kavim**“ olarak görüyor ve onlarla olan dostluğun kuvvetlendirilmesini istiyorlardı. Dernek Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile tam bir işbirliği yapmıştır.

Kürdistan Teâli Cemiyeti: 1919 Mayıs'ında Seyyit Abdülkadir tarafından kurulan dernek, Kürtleri ayrı bir kavim sayıyor ve Ermeniler gibi Wilson ilkelerine dayanarak bağımsız bir Kürdistan kurmayı amaçlıyordu. Dernek önemli gördüğü yerlerde şubeler ve kulüpler açmış, Kürdistan ve Jin adlı gazeteleri yayımlamıştır.

Teâli-i İslam Cemiyeti: Kuruluş aşamasında adı “Cemiyet-i Müderrisin” (Medrese Öğretmenleri Derneği) olan, derneğin kurucu ve yöneticileri medrese öğretmenleridir. Dernek, İslamı yükseltmek, Osmanlı Devleti'ni içersine düştüğü buhrandan, kuvvet yolu ile değil de iman, din, ahlak ve sosyal vasıtalarla kurtarmayı amaç edinmiş, İngiliz Muhipleri Cemiyeti ve Hürriyet ve İtilaf Fırkasının vilayetlerdeki merkez ve şubeleriyle işbirliği yapmıştır. Anadolu'da sadece, Konya ve çevresinde şube açabilmiştir.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası: ilk kez 1911'de kurulan Fırka, İttihatçıların siyaset sahnesinden çekilmesi üzerine 1919'da yeniden siyasete atılmıştır. Pek çok partiyi bünyesinde toplayan ve milliyetçiliği reddeden fırka, İngiliz taraftarı olarak bilinmektedir.

Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkezî Cemiyeti: Doğu Karadeniz'in İtilafçı kesimi tarafından merkezi İstanbul'da olmak üzere kurulmuş ve Doğu Karadeniz vilayetlerinde şubelerinin açılmasına teşebbüs edilmişti. İstanbul hükümetleri paralelinde çalışan dernek bölge halkının şiddetli tepkileri üzerine hiçbir varlık göstermeden dağılmış ve bir süre sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkasına katılmıştır.

Wilson Prensipleri Cemiyeti: İstanbul'daki bazı aydınlar, Türklerin bağımsız olarak bırakılmayacağı düşüncesi ile hiç değilse parçalanmadan ve bütün olarak büyük bir devletin, özellikle Osmanlılara hiçbir zaman zararı dokunmamış olan ABD'nin koruyuculuğu altına

girmeyi uygun buluyordu. Amerikan mandası isteyen aydınlar, 4 Ocak 1919'da "Wilson Prensipleri Cemiyeti"ni kurmuşlar ve Wilson'a bir muhtıra yollamışlardı. Mandacılar konuyu, Sivas Kongresi'nde açıkça savunmuş ise de, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının tam bağımsızlık düşüncesi karşısında bir şey yapamamışlardı. Ancak, dernek mensuplarından bir kısmı sonradan Kurtuluş Savaşına katılmıştır.

5) Milli Cemiyetler

Birinci Dünya Savaşı sonunda bazı milliyetçi subaylar Osmanlı Devleti'nin parçalanacağını ve yurdumuzun işgale uğrayabileceğini tahmin etmişler ve bunu elden geldiğince önleyebilmek için bazı hazırlıklara girişerek gizli komiteler oluşturmuşlardı. Bunların ilki **Teşkilat-ı Mahsusa** tarafından savaş yıllarında İngiliz ve Fransız sömürgelerinde Faaliyet göstermek üzere kurulan **İttihat-ı İslâm İhtilâl Komiteleri**'dir. İttihat ve Terakki fedailerinin oluşturduğu bu komiteler savaştan sonra da faaliyetlerini durdurmamış, ancak yurt içindeki etkinliklerini arttırarak, işgale uğrayan yörelerle özellikle Rum çetelerin etkin olduğu yerlerde silahlı mücadeleye girişmiştir.

Sivil halk, yurdun her yerinde çoğunluğu ittihatçı bir geçmişe sahip olan aydınların önderliğinde işgallere karşı örgütlenmeye başlamış, Türk bağımsızlığını devam ettirmek, Milli Mücadeleye fiilen katılmak ve desteklemek amacıyla bir çok dernek kurmuştur.

Müdafaa-i Hukuk, Muhafaza-i Hukuk, Reddi İlhak gibi daha çok "**bir hak savunması**" maksadıyla kurulan Milli dernekler, Sivas Kongresi sırasında 7 Eylül 1919'da alınan bir kararla "**Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**" adı ile birleştirilmiş ve yerel örgütler olmaktan çıkarılmışlardı. Bu örgütler şunlardır :

Kars Milli İslâm Şurası: Birinci Dünya Savaşı sonunda ordumuz "Elviye-i Selase" den (Kars, Ardahan, Batum) mütareke hükümlerine göre 1914 sınırı gerisine çekilmek zorunda kalınca Ermenistan ve Gürcistan Cumhuriyetlerinin istilasına engel olmak üzere "Wilson Prensiplerine" göre 5 Kasım 1918'de kurulmuştur.

Milli Şûrâ Hükümeti'ne Batum, Ahıska Hükümeti ve Aras Türk Hükümeti katılarak bölgeyi savunacak güçlü bir birlik oluşturulmuştu. Milli Şura hükümeti Batum'da çıkardığı Saday-ı Millet adlı gazete ile milli varlık ve dayanışmanın esaslarını yayımlamıştır.

Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmanivesi: Bölgesel amaç güden derneklerden İlki 2 Kasım 1918'de Edirne'de kurulmuştu. Amacı, Trakya'nın Osmanlı Devleti'ne bağlılığını ve toprak bütünlüğünü korumaktı. Trakya'nın tarih, ırk, kültür ve ekonomi yönlerinden Türk

olduğunu kanıtlamak için yayımlar yapan dernek, Trakya adlı bir gazete de çıkarıyordu. Dernek 1919 Temmuz'undan başlayarak bir dizi kongreler düzenlemiştir. Bu çerçevede İtilaf Devletleri temsilcilikleriyle ilişki kurmuş ve Paris Barış Konferansına bir heyet göndererek dileklerini içeren bir de rapor sunmuştu. Yunan işgaline imkansızlıkları yüzünden birkaç çete ile sarp yerlerde karşı koymuş daha fazla bir varlık gösterememiştir.

İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmanîye Cemiyeti: İzmir ilinin Yunanlılara verileceği haberinin duyulması üzerine kurulan dernek, ilk aşamada İzmir'in yabancılara verilmesini önleyebilmek için Wilson İlkelerine dayanarak bölgenin Türklüğünü göstermeye çalışmış ve Fransızca “**Türk İzmir** “ adlı bir dergi yayımlamıştır. Kongrelerinde Vali Nurettin Paşa'dan yardım gören bu derneğin çalışmaları, İstanbul hükümeti tarafından “**İttihatçılık ve Bolşeviklik**”le suçlanarak engellenmiştir.

Dernek amacını açıklamak ve İzmir vilayetinin haklarını savunabilmek için İstanbul ve Paris'e temsilciler göndermeye çalışmış, İzmir'in işgali üzerine buradaki faaliyetine son vermişti. Çalışmalarını **Redd-i İlhak** adı altında sürdüren dernek İstanbul'a taşınmış ancak eski etkinliğini gösterememiştir.

Vilayat-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti: Doğu illerinin Ermenilere verilmek istenmesi üzerine Doğulu aydınlar tarafından 2 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulan dernek, bölgelerinin Türk olduğunu kanıtlayıcı yayımlar yapmak ve gerekirse Avrupa'ya heyetler gönderme kararı almış, Türkçe Hadisat ve Fransızca Le Pays (Vatan) adlı gazeteleri yayımlamıştır.

Derneğin ilk şubesi Erzurum'da açıldı. **Albayrak** gazetesi yeniden yayımlanarak derneğin fikirlerini yaymaya başladı. Dernek Mustafa Kemal Paşa başkanlığındaki **Erzurum Kongresini** yaparak 7 Ağustos 1919'da, **Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine** katıldı.

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti: Trabzonlu aydınlar tarafından Karadeniz kıyılarında hak iddia eden Pontuşçu Rumlar ve Ermenilere karşı mücadele etmek amacıyla kurulan dernek ; Trabzon ilinin Türklüğünü, coğrafya ve etnik durumunu belirten ayrıntılı raporlar hazırlamış, derneğin fikirlerini yaymak amacıyla **İstikbal** gazetesini yayımlamıştı.

İzmir'in işgali karşısında daha geniş bir örgütlenmenin gerekliliği dikkate alınarak tüm doğu illeri temsilcilerinin katılacağı bir kongre toplanması için girişimde bulunulması kararlaştırılmış ve böylece Erzurum Kongresinin toplanmasına destek olunmuştur. Dernek, Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne katılarak çalışmalarını genişletmiştir.

Adana Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti (Kilikyalılar Cemiyeti): Adana ve yöresinin Fransızlara verileceğine ilişkin haberler üzerine İstanbul'da bir araya gelen o yöreden aydınlar 21 Aralık 1918'de kurmuşlardı. Bu dernek de diğerleri gibi bölgenin Türk olduğunu, yöre halkının anavatanından ayrılmak istemediğini ispat edecek yayınlara öncelik vermiş ve **Feryatname** adlı bir makale yayımlamıştı.

Fransızların Kasım 1919'da Antep, Maraş ve Adana'yı işgal etmeleri üzerine dernek merkezini Adana'ya naklederek, buradaki "**İntibah Cemiyeti**" ile birlikte Toroslar cephesinde silahlı teşkilat kurdu. Ancak, dernek yöneticileri değişik bahanelerle tutuklanıp sürgüne gönderildiklerinden fazla bir etkinlik gösterememiştir.

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti: Türk kadınlarının Milli Mücadeleye büyük kararlılıkla katılımını simgeleyen dernek, Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Reşit ve arkadaşları tarafından 9 Aralık 1919'da Sivas'ta kurulmuştur. Kısa zamanda Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde şubeler açmıştır. İtilaf Devletleri ve İstanbul hükümetine karşı protestolar yayınlamış, Milli Ordu'ya para ve mal kampanyaları açmış, Milli Mücadele için Anadolu'ya geçenlere kutlama mesajları göndererek onları teşvik etmiştir. Dernek Heyet-i Temsiliye ve Ankara Hükümeti ile yakın ilişkiler sürdürmüştür.

Milli Kongre: Rumların, İstanbul'da teşkilatlanıp "Megali İdea" (Büyük Yunanistan) uğrunda çalışmalarına engel olmak için, göz Doktoru Esat (Işık) Paşa'nın çağrılarını ile 70 kadar dernekten ikişer temsilcinin katılması ile 29 Kasım 1918'de partiler üstü bir teşkilat olarak kuruldu. Amacı, bütün milli güçleri birleştirmek, vatanın haklarını ve yararlarını koruyacak ve gerçekleştirecek yolları ve araçları bir araya getirmektir. İstanbul'da düzenlediği bir dizi toplantıyla bunu gerçekleştirmeye çaba harcamışsa da başarılı olamamıştır. Ermeni ve Rum propagandalarına karşı kaleme alınan bazı kitaplar, broşürler ve beyannameler yayınlamıştır. 23 Mayıs 1919'da düzenlenen Sultanahmet mitingi de bu cemiyet tarafından gerçekleştirilmiştir..

Kongre değişik nedenlerden dolayı umulan etkinliği sağlayamadı. Esat Paşa Sinop'a sürülünce örgüt başsız kaldı. Son Mebuslar Meclisinin açılması ile Milli Kongre'nin etkinlikleri de sona erdi.

Parçalanma tehlikesi karşısında hep birlikte hareket etme düşüncesinden doğan ikinci girişim Milli Blok diye de adlandırılan Vahdeti Milliye (Ulusal birlik) idi. Ayan Reisi Ahmet Rıza Bey'in liderliğine soyunduğu Vahdet-i Milliye hareketi hemen hemen hiç bir faaliyet göstermeden silinip gitmiştir.

OKUMA LİSTESİ

1. Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım*, Haz: Sümer Kılıç, İstanbul, 1993.
2. Sebahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Ankara, 1986.
3. Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Ankara, 1973.
4. Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919)*, c.1, İstanbul, 1974.
5. Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul, 1983.
6. Tayip Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, Ankara, 1959.
7. Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1973.
8. Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul, 1953.
9. Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul, 1969.
10. Halide Edip Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, İstanbul, 1962.